

Черемшинська Н.М.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ КОРЕКЦІЇ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК МЕТОДОМ СИМВОЛДРАМА

Відомості про автора: Черемшинська Н. М. - здобувач ступеню PhD в галузі психології Інституту соціальних наук і самоврядування ім. Гейдара Алієва, Міжрегіональної Академії управління персоналом

У статті обґрунтовано необхідність розробки методів і шляхів корекції віктимної поведінки жінок. Підкреслено, що віктимна поведінка є гострою соціальною проблемою та окреслено основні аспекти віктимної поведінки в цілому. Підкреслено необхідність використання глибинно орієнтованого та ресурсного підходу при роботі з жертвами насилля, що дозволяє актуалізувати прихований потенціал особистості та сприяє дезактуалізації основних невротичних конфліктів та дезадаптивних стереотипів емоційного реагування.

Подано структуру корекційної програми, окреслено її мету та завдання, визначено основні напрямки роботи психолога з жінками із віктимною поведінкою. Представлено результати, що підтверджують ефективність авторської програми корекції віктимної поведінки жінок методом символдрама.

Ключові слова: віктимність, віктимна поведінка, жінки-жертви насилля, психокорекція, сімейне насилля, метод символдрама.

Актуальність дослідження. У сучасному соціумі спостерігається швидке підвищення рівня насильства в сім'ях, особливо щодо жінок. До одного з чинників, які призводять до загострення цієї проблеми, науковці відносять високу схильність жінок до віктимної поведінки, потурання насильницькій поведінці агресора та провокування, підвищену жертвовність до потреб власної сім'ї. Це вимагає здійснення нових розробок щодо подолання віктимності. Таким чином було розроблено та апробовано програму корекції віктимної поведінки жінок методом символдрама.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом багатьох років питання віктимології вивчались переважно в рамках кримінології і кримінальної психології (Ю. М. Антонян, В. Л. Васильєв, М. Вольфганг, Г. Еленберг, М. І. Єнікєєв, Д. В. Ривман, Л. В. Франк, А. М. Яковлев та інші). Віктимність жертв сімейного насильства та шляхи запобігання цьому явищу досліджували В. Д. Губін, О. М. Гумін, О. В. Бойко, А. В. Запорожцев, І. В. Басис, А. П. Закалок, О. В. Ковальова, О. В. Лихачова, Б. М. Головкін, А. Б. Блага, В. В. Гончарук, І. М. Ткаченко, Л. В. Багрій-Шахматов, В. І. Шакун, С. І. Халимон, О. М. Джуца, О. Г. Кулик та інші. Н. Г. Осухова і О. Є. Малолетня (2000) досліджували типи жінок-жертв подружнього насильства, вивчаючи їхні життєві міфи. У

рамках гендерних досліджень проблемою займалась Н. А. Шведова (2002). Серед дослідників віктимної поведінки можна виділити праці Б. С. Братуся, Д. В. Ольшанського, І. Г. Малкіної-Пих, Л. Хей, А. Фройда, С. В. Землюкова, Д. В. Ривмана та ін.

Віктимність жінок – це потенційна чи реалізована у конкретній життєвій ситуації підвищена здатність жінки за певних обставин стати жертвою злочинного посягання, що обумовлена її статевими особливостями, а також комплексом інших вроджених або набутих соціальних, психологічних і фізичних якостей особистості та особливостей поведінки [1].

Серед психологічних предикторів віктимності різні автори виділяють неадекватно занижену самооцінку, нездатність чи небажання відстоювати власну позицію і брати на себе відповідальність, надмірну готовність приймати позицію іншого як безсумнівно вірну, патологічне прагнення до підпорядкування, позасвідомо мотивоване, але об'єктивно безпідставне почуття провини, віктимні внутрішньоособистісні конфлікти, почуття безпорадності, меншовартості, підвищену тривожність, невпевненість у собі та пасивність особистості [10, 11]. Всі ці особливості тісно пов'язані з емоційною та мотиваційно-вольовою сферами особистості, зокрема з її компетентністю щодо розпізнавання емоцій, управління ними, власною поведінкою, настроєм і самооцінкою, відтак – з емоційним інтелектом [3].

Проведений нами аналіз специфіки формування жертвової позиції у жінок на різних етапах розвитку дозволяє зробити висновок, що у людини на кожному етапі розвитку формуються деякі особистісні риси, що визначають її подальшу життєву позицію як по відношенню до себе, так і по відношенню до соціуму [5, 7].

Однак, незважаючи на наявні дані, проблема віктимної поведінки залишається недостатньо вивченою, зокрема, особливої уваги потребує розробка програм профілактики та корекції віктимної поведінки.

У ході нашого дослідження була розроблена та обґрунтована психокорекційна програма зі зменшення прояву віктимної поведінки у жінок.

Основний напрям нашої роботи мав на меті ресурсне підживлення жінок, терапевтична мета – підтримуючі, “допомагаючі” дії в образах, емоційна корекція, пропрацювання зв'язків з значимими людьми і динаміки переживань першого року життя, підкріплення психічної енергії, пропрацювання прихованого багатогранного і складного конфліктного матеріалу, актуалізація найбільш важливих для жінок об'єктів, дослідження установки по відношенню до агресивних імпульсів, стимулювання розвитку несвідомого матеріалу у формі символічних образів, виявлення ресурсного потенціалу жінок та закріплення позитивних моментів в переживаннях клієнток [2, 8].

Основна специфіка нашої корекційної програми була пов'язана з тим, що значна частина вправ, які були включені до неї, є вправами кататимно-імагінативної психотерапії (символдрами), при проведенні яких робився акцент на пропрацюванні невротичних конфліктів, особистісних рис та стереотипів емоційного реагування, які впливають на формування віктимної поведінки, також важливим було одержання клієнтками емоційного ресурсу.

На останньому етапі включалась психокорекційна робота з малюнком [9].

До практичної частини психотерапевтичної програми увійшли наступні психокорекційні мотиви: квітка, луг, прямування вздовж струмка, підйом вгору, місце, де мені було добре, джерело сили, лев за ґратами, дерево, галевина у лісі, три дерева, сім'я тварин, зустріч з особливо значущою особою, хмара, уявлення себе на 10 років старше, обстеження будинку, отримання у володіння наділу землі, мені 80 років, смілива птаха [2]. Таким чином було розроблено 20 сеансів.

Метою статті є представлення результатів апробації програми корекції віктимної поведінки жінок методом символдрама.

Виклад основного матеріалу дослідження. При проведенні дослідження здійснювалась перевірка ефективності програми, спрямованої на корекцію віктимної поведінки жінок методом символдрама.

Розроблена програма була апробована на групі з 26 жінок, які зазнали сімейного насильства. Також було створено контрольну групу, яка складалась з 31 жінки відповідного віку, освіти, соціального статусу та стажу сімейного життя, у яких згідно «Анкети на виявлення насилля в сім'ї» не виявлено ситуацій сімейного насильства, з метою визначення того, наскільки зміни, які відбулися в процесі корекційної роботи, були зумовлені саме впливом програми, а не інших факторів.

Для перевірки ефективності розробленої програми були використані такі методики: Методика дослідження схильності до віктимної поведінки О. О. Андроннікової, Методика діагностики типу емоційної реакції на вплив стимулів навколишнього середовища В. В. Бойко, Опитувальник «Міні-мульт» (скорочений багатофакторний опитувальник для дослідження особистості).

Оцінка ефективності психокорекційної програми, аналіз результатів. В основній групі досліджуваних (жінки, які пережили насилля в сім'ї) нами була проведена психокорекційна програма з використанням методу символдрама.

Насамперед ми дослідили, як під впливом психокорекції змінилась схильність до віктимної поведінки. Для цього була застосована *методика дослідження схильності до віктимної поведінки О. О. Андроннікової*.

Результати дослідження наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння показників віктимності жінок, які пережили насилля в сім'ї, до та після проведення психокорекційної програми

№ п/п	Шкали	Група 1 N=26		Група 1 N=26		t
		до психокорекції		після психокорекції		
		M	SD	M	SD	
1.	Шкала реалізованої віктимності	14,2	1,12	11,3	0,4	2,44*
2.	Шкала схильності до	18,3	1,02	15,2	0,62	2,6*

	агресивної віктимної поведінки					
3.	Шкала схильності до саморуйнівної поведінки	9,4	0,94	7,1	0,26	2,36*
4.	Шкала схильності до гіперсоціальної віктимної поведінки	6,2	0,75	5,1	0,31	1,36
5.	Шкала схильності до залежної та безпорадної поведінки	15,2	1,15	10,4	0,75	3,50*
6.	Шкала схильності до некритичної поведінки	16,1	0,81	12,2	0,65	3,76*
7.	Шкала соціальної бажаності відповідей	3,4	0,75	3,2	0,51	0,22

Умовні позначення:

* відмінності показників до та після психокорекції статистично значимі ($p < 0,05$),

M – середнє арифметичне значення,

SD – стандартне відхилення від середнього арифметичного значення,

t – показник *t*-критерія Стьюдента.

Відповідно до таблиці 1 та рисунку 1, у жінок, які зазнали насильства в сім'ї, рівень реалізованої віктимності до психокорекції був вище норми ($14,2 \pm 1,12$), після психокорекції - знизився до нормативного рівня ($11,3 \pm 0,4$).

Це свідчить про зниження схильності до необдуманих дій, підвищення частоти врівноваженого реагування, зниження агресивної поведінки.

Оцінимо, як змінився рівень агресивної поведінки у жінок, які зазнали насильства в сім'ї, після психокорекції. Повторне дослідження свідчить, що схильність до агресивної віктимної поведінки до психокорекції була вище норми ($18,3 \pm 1,02$), після психокорекції знизилась до верхньої межі норми ($15,2 \pm 0,62$). Це свідчить про зниження тенденції поводитись провокуюче, конфліктно.

Оцінимо, як змінилась схильність жінок, які зазнали насильства, до самопошкоджуючої поведінки після проведення психокорекції. Виявлено, що рівень схильності до саморуйнівної поведінки до психокорекції знаходився в межах норми ($9,4 \pm 0,94$), після психокорекції досяг нижньої межі норми ($7,1 \pm 0,26$). Це означає, що жінки після психокорекції стали менш схильні до свідомого підбурювання до насильства.

Оцінимо зміни у гіперсоціальній віктимній поведінці після проведення психокорекції. У жінок, які зазнали насильства в сім'ї, схильність до гіперсоціальної віктимної поведінки до психокорекції знаходилась в межах норми ($6,2 \pm 0,75$), після психокорекції знизилась до нижньої межі норми

(5,1±0,31). Це означає, що досліджувані в цілому не схильні поводитись надто жертовно в ситуаціях соціальної несправедливості.

Оцінимо, чи змінилась схильність до залежної та безпорадної поведінки після психокорекції. За результатами дослідження, у жінок, які зазнали насильства в сім'ї, рівень схильності до залежної та безпорадної поведінки до психокорекції був значно вище норми (15,2±1,15), після психокорекції знизився до нормативного рівня (10,4±0,75). Це означає, що у досліджуваних підвищився рівень самостійності та впевненості в своїх силах, знизилась потреба у підтримці оточуючих.

Оцінимо, чи змінилась схильність до некритичної поведінки, після проведення психокорекції. У жінок, які зазнали насильства в сім'ї, рівень схильності до некритичної поведінки до психокорекції був значно вище норми (16,1±0,81), після психокорекції він знизився до нормативного рівня (12,2±0,65). Це означає, що підвищилось вміння правильно оцінювати життєві ситуації, знизилась легковажність, укріпились моральні принципи досліджуваних.

За шкалою соціальної бажаності відповідей показники при первинному та повторному дослідженні знаходились в межах норми (при первинному – 3,4±0,75, при повторному – 3,2±0,51). Це означає, що результати дослідження можуть вважатись правдивими.

Отже, порівняльний аналіз результатів вимірювання окремих форм віктимної поведінки у жінок, які пережили насилля в сім'ї, до та після проведення психокорекційної програми, показав, що психокорекційна програма сприяла зниженню рівня агресивної, залежної, безпорадної і некритичної поведінки (див. рис. 1).

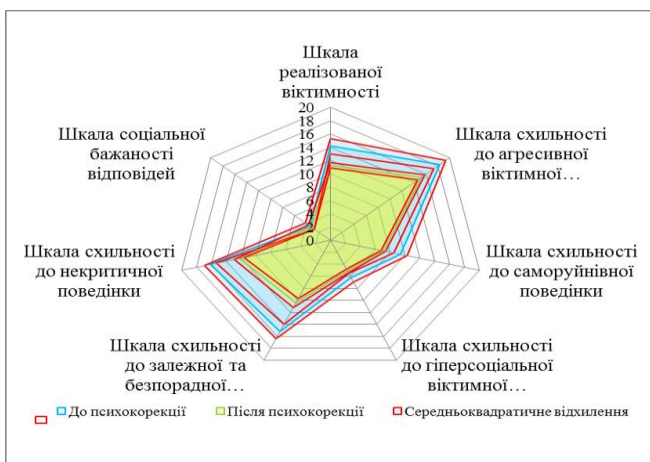

Рис. 1. Показники схильності до віктимної поведінки (Група 1, N=26) за методикою О.О. Андроннікової з урахуванням середньоквадратичних відхилень до та після проведення психокорекції

Ми дослідили, як змінився тип емоційного реагування жінок, які зазнали насильства в сім'ї, після проведення психокорекційної програми. Для цього була застосована *Методика діагностики типу емоційної реакції на вплив стимулів навколишнього середовища В. В. Бойко*.

Результати наведені у таблиці 2

Таблиця 2

Порівняння стереотипів емоційного реагування жінок, які пережили насилля в сім'ї, до та після проведення психокорекції

Стимули	Стереотипи емоційного реагування							
	Ейфоричний		Рефрактерний		Дисфоричний		Пасивний	
	Гр1 N=26 до	Гр 1 N=26 після	Гр1 N=26 до	Гр 1 N=26 після	Гр1 N=26 до	Гр 1 N=26 після	Гр1 N=26 до	Гр 1 N=26 після
	M±m	M±m	M±m	M±m	M±m	M±m	M±m	M±m
Негативні	1,1±0,4	2,7±1,1	4,1±0,3	2±0,7	8,1±1,2	6,2±0,5	0	4,5±1,2
Амбівалентні	0	2,3±0,5	6,3±0,6	3,8±0,4	6,2±0,6	4,1±0,8	1,3±0,5	2,2±0,8
Позитивні	0	5,4±0,6	6,1±1,2	4,2±1,5	6,2±0,4	2±0,3	1,2±0,3	0,8±0,1
Всього	1,1±0,4	10,4±0,7	16,5±0,7	10±0,9	20,5±0,7	12,3±0,5	2,5±0,4	7,5±0,7
t-критерій Стьюдента	11,54*		5,7*		9,53*		6,2*	

* відмінності показників до та після психокорекції статистично значимі ($p < 0,05$)

Відповідно до таблиці 2 та рисунку 2, у жінок, які зазнали насильства в сім'ї, до психокорекції переважав дисфоричний тип емоційного реагування (20,5±0,7). Після психокорекції його вираженість значно знизилась (12,3±0,5). Дисфоричне реагування знизилось як на негативні стимули (6,2±0,5), так і на амбівалентні (4,1±0,8) та позитивні (2±0,3).

Таким чином, після проведення психокорекційної програми зменшилась дратівливість, пригніченість, песимістичність жінок, які пережили насилля в сім'ї.

На другому місці у жінок, які зазнали насильства в сім'ї, був виявлений рефрактерний стереотип емоційного реагування (16,5±0,7), вираженість якого після проведення психокорекції знизилась на третину (10±0,9). Рефрактерне реагування зменшилось на амбівалентні (3,8±0,4), негативні (2±0,7) та позитивні стимули (4,2±1,5).

Таким чином, після психокорекційної програми жінки, які зазнали насильства в сім'ї, стали менш схильні до іпохондрії, тривожності, застрягання на афективних станах.

До психокорекції найменш характерним для жінок, які зазнали насильства в сім'ї, був пасивний ($2,5 \pm 0,4$) та ейфоричний стереотип емоційного реагування ($1,1 \pm 0,4$). Після проведення психокорекційної програми їх вираженість значно збільшилась (пасивний тип - $7,5 \pm 0,7$, ейфоричний тип - $10,4 \pm 0,7$ відповідно). Ейфоричне реагування збільшилось на негативні ($2,7 \pm 1,1$), амбівалентні ($2,3 \pm 0,5$) та позитивні ($5,4 \pm 0,6$) стимули. Пасивне реагування збільшилось на негативні ($4,5 \pm 1,2$) та амбівалентні ($2,2 \pm 0,8$) стимули.

Це означає, що для жінок, які зазнали насильства в сім'ї, після проведення психокорекції стало більш характерне партнерство, дружня взаємодія з оточуючими, реагування на події життя з оптимізмом. Для даної групи також стало більш характерним спокійне реагування на зовнішні стимули.

Таким чином, ми виявили, що у жінок, які зазнали насильства в сім'ї, після проведення психокорекційної програми вираженість дисфоричного стереотипу емоційного реагування майже вдвічі зменшилась. Вираженість ейфоричного реагування після психокорекції збільшилась в 10 разів, вираженість рефрактерного реагування зменшилась на третину. Найменш характерним для даної групи жінок є пасивний стереотип емоційного реагування, його вираженість після психокорекції збільшилась в 2,5 рази.

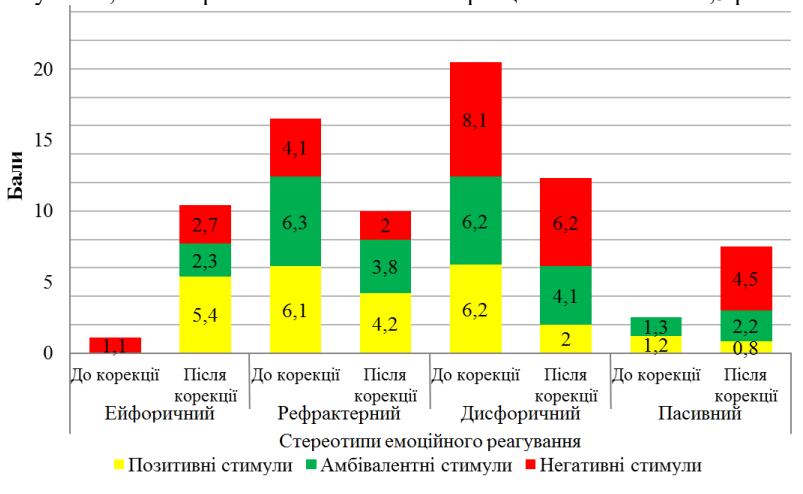

Рис. 2. Порівняння стереотипів емоційного реагування жінок, які зазнали насильства в сім'ї, до та після проведення психокорекційної програми (Методика діагностики типу емоційної реакції на вплив стимулів навколишнього середовища В. В. Бойко)

Порівняємо, наскільки змінилися особистісні особливості жінок, які зазнали насильства в сім'ї, після проведення психокорекції.

Для цього повторно застосуємо *Опитувальник «Міні-мульти»* (скорочений багатofакторний опитувальник для дослідження особистості).

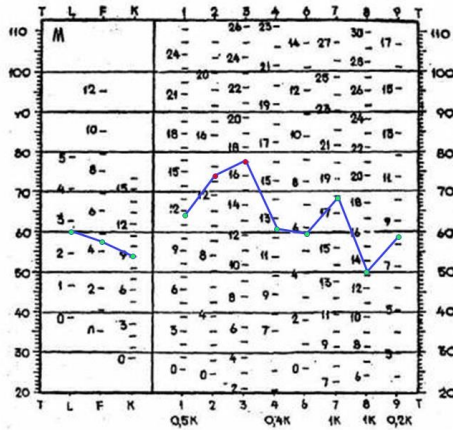

Рис. 3. Особистісні особливості жінок, які зазнали насилля в сім'ї, після проведення психологічної корекції (опитувальник ММРІ Міні-мульти), N=26

Умовні позначення шкал: 1 (Hs) Іпохондрія, 2 (D) Депресія, 3 (Hy) Істерія, 4 (Pd) Психопатія, 6 (Pa) Паранояльність, 7 (Pt) Психастенія, 8 (Sc) Шизоїдність, 9 (Ma) Гіпоманія, (L) Обман, (F) Достовірність, (K) Корекція.

Згідно рисунку 3, у жінок, які зазнали насилля в сім'ї, після проведення психокорекційної програми у профілі особистості змінилися показники за шкалами:

- знизився рівень іпохондрії (з $75 \pm 3,7$ до $64 \pm 2,1$, достовірність різниці $t=2,59$, відмінності статистично значимі, $p=0,01$),
- знизився рівень депресії (з $84 \pm 2,9$ до $75 \pm 3,1$, достовірність різниці $t=2,12$, відмінності статистично значимі, $p=0,03$),
- дещо знизився рівень істерії (з $81 \pm 3,8$ до $78 \pm 1,9$, достовірність різниці $t=0,71$, відмінності статистично не значимі, $p=0,48$),
- знизився рівень психопатії (з $72 \pm 4,2$ до $61 \pm 2,2$, достовірність різниці $t=2,32$, відмінності статистично не значимі, $p=0,02$),
- знизився рівень психастенії (з $73 \pm 4,6$ до $60 \pm 3,1$, достовірність різниці $t=2,34$, відмінності статистично значимі, $p=0,02$),
- дещо знизився рівень шизоїдності (з $70 \pm 3,5$ до $68 \pm 1,1$, достовірність різниці $t=0,55$, відмінності статистично не значимі, $p=0,59$),
- знизився рівень паранояльності (з $61 \pm 3,5$ до $50 \pm 1,7$, достовірність різниці $t=2,83$, відмінності статистично значимі, $p=0,007$),
- підвищився рівень гіпоманії (з $46 \pm 2,9$ до $58 \pm 3,1$, достовірність різниці $t=2,59$, відмінності статистично значимі, $p=0,01$).

Це означає, що після проведення психокорекційної програми у жінок, які зазнали насилля в сім'ї, дещо змінився особистісний профіль: стала менш вираженою фіксація на стані власного здоров'я, знизилась частота песимістичної оцінки навколишніх подій, підвищився рівень прийняття соціальних норм і правил, знизилась особистісна виснажливність та підозрілість, підвищився рівень активності, відповідальності та оптимізму.

За шкалами обману ($62 \pm 4,3$), достовірності ($55 \pm 2,7$) та корекції ($51 \pm 3,6$) показники до психокорекції знаходились в межах норми, після психокорекції вони також залишились в межах норми (обман - $60 \pm 2,1$, достовірність - $57 \pm 1,3$, корекція - $54 \pm 2,9$). Достовірної різниці за цими показниками між первинним та повторним дослідженням не виявлено.

Висновки. Отже, в процесі перевірки ефективності розробленої психокорекційної програми було встановлено, що програма з використанням методу символдрама, спрямована на корекцію віктимної поведінки жінок може бути ефективною для зниження рівня віктимності.

Перспективним напрямом дослідження є розробка програми профілактики віктимності.

Список використаних джерел

1. Бовть О. Віктимна поведінка як психологічна проблема / О. Бовть // Соціальна психологія. – 2004. – № 4 (6). – С. 14-22.
2. Боев И.В., Обухов Я. Л. Символдрама: коррекция личностных и поведенческих нарушений: монография / И.В. Боев, Я. Л. Обухов. Ставрополь: Сервисшкола, 2009. – 167 с.
3. Боровська О. П. Гендерний аспект проблеми насильства в сім'ї і суспільстві / О. П. Боровська, Т. Г. Прохоренко // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. – Харків, 2006. – Т. IX. – № 1. – С. 7–12.
4. Брыжахина Ж. Д. Феномен созависимости / Ж. Д. Брыжахина // Наука и здравоохранение. – 2010. № 3. – С. 10-15.
5. Вишневецкий К. В. Криминогенная виктимизация социальных групп в современном обществе: дис. доктора юридических наук: 12.00.08 / В. К. Вишневецкий; [Московский университет МВД РФ]. – Москва, 2008. – 398 с.
6. Емельянова Е. В. Женщины в беде. Программа работы с жертвами домашнего насилия «достоинство любви» / Е. В. Емельянова. – СПб.: Речь, 2008. – 212 с.
7. Кримінологічна віктимологія: навчальний посібник / [Моїсєєв Є. М., Джужа О. М., Василевич В. В. та ін.]; за заг. ред. проф. О. М. Джужі. – К.: Атіка, 2006. – 352 с.
8. Лазос Г. П. Кататимно-імагінативна психотерапія: сучасний стан розвитку та перспективи застосування у вітчизняному психотерапевтичному просторі / З. Г. Кісарчук, Г. П. Лазос // Актуальні проблеми психології [Т. 3: Консультативна психологія і психотерапія]: зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред.: С. Д. Максименка – Київ: Видавець ПП Лисенко М.М., 2013. – Вип. 9. – С. 5–32.
9. Лазос Г. П. Технології застосування групової кататимно-імагінативної психотерапії (ГКІП) у роботі з підлітками / Г. П. Лазос // Науковий часопис НПУ

імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наук. праць. – Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – С. 99-108.

10. Малкина-Пых И. Г. Виктимология и психология поведения жертвы / И. Г. Малкина-Пых. – М.: «Эксмо», 2010. – 864 с.

11. Рекомендації Парламентських слухань «Актуальні завдання та проблеми попередження гендерного насильства» // Життя проти СНІДу. – 2006. – № 12. – С. 2–7.

12. Савчук О. М. Стратегії роботи із співзалежними жінками, які зазнають насилля в сім'ї / О. М. Савчук // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №4. – С. 51–60.

References

1. Bovt' O. (2004). Viktyмна povedinka jak psyhologichna problema [Victimic behavior as a psychological problem]. *Social'na psyhologija – Social Psychology*, 4 (6), 14-22 [in Ukrainian].

2. Boev Y.V., Obuhov Ja. L. (2009). Symvoldrama: korrekcyja lychnostnyyh y povedencheskyh narushenyj [Symbol drama: correction of personality and behavioral disorders]. *Stavropol': Servysshkola*, 167 [in Russian].

3. Borovs'ka O.P. (2006). Gendernyj aspekt problemy nasyll'stva v sim'i i suspil'stvi [The gender aspect of the problem of domestic violence and society]. *Visnyk Mizhnarodnogo Slov'jans'kogo universytetu – Herald of the International Slavic University, Harkiv*, Vol. 9, 1, 7–12 [in Ukrainian].

4. Bryzhhahyna Zh. D. (2010). Fenomen sozavysymosti [The phenomenon of codependence] *Nauka y zdavoohranenye – Science and Health*, 3, 10-15.

5. Vyshneveckyj K. V. (2008). Krymynogennaja vyktymyzacyja sotsyal'nyyh grupp v sovremennom obshhestve [Criminogenic victimization of social groups in modern society]. *Doctor of Laws Dissertations. Moscow* [in Russian].

6. Emel'janova E. V. (2008). Zhenshyny v bede [Women are in trouble]. *Programma raboty s zhertvamy domashnego nasylyja «dostoynstvo ljubvy»*, 212 [in Russian].

7. Moisejev Je.M., Dzhuzha O.M., Vasylevych V.V. ta in (2006). Kryminologichna viktymologij [Criminological Victimology]. *Kyiv: Atika*, 352 [in Ukrainian].

8. Lazos G.P. (2013). Katatymno-imagynatyvna psyhoterapija: suchasnyj stan rozvytku ta perspektyvy zastosuvannja u vitchyznjanomu psyhoterapevtychnomu prostori [Catalytic-Imaginative Psychotherapy: Current State of Development and Prospects of Application in the National Psychotherapeutic Space]. *Aktual'ni problemy psyhologii' – Aktual issues of psychology*, Vol. 9, 5–32 [in Ukrainian].

9. Lazos G.P. (2014). Tehnologii' zastosuvannja grupovoi' katatymno-imagynatyvnoi' psyhoterapii' (GKIP) u roboti z pidlitkami [Technologies of group cataract-imaging psychotherapy (GKIP) in working with adolescents]. *Psyhologichni nauky – Psychological sciences*, 99-108 [in Ukrainian].

10. Malkina-Pyh I.G. (2010). Viktimologija i psihologija povedenija zherty [Victimology and psychology of victim behavior]. *Moskow: «Jeksmo»*, 864 [in Russian].

11. Rekomendacii' Parlaments'kyh sluhan' «Aktual'ni zavdannja ta problemy poperedzhennja gendernogo nasyll'stva» [Recommendations of the Parliamentary

Hearings "Actual Problems and Problems of Preventing Gender Violence"]. Zhyttja proty SNIDu. 2006. Vol. 12, 2–7 [in Ukrainian].

12. Savchuk O.M. (2003). Strategii' roboty iz spivzalezhnymy zhinkamy, jaki zaznajut' nasyllja v sim'i' [Strategies for working with cohabiting women who experience domestic violence]. Praktychna psykhologija ta social'na robota – Practical Psychology and Social Work, 4, 51–60 [in Ukrainian].

Черемшинская Н. М. Оценка эффективности программы коррекции виктимного поведения женщин методом символдрамы.

В статье обоснована необходимость разработки методов и путей коррекции виктимного поведения женщин. Подчеркнуто, что виктимное поведение является острой проблемой и обозначены основные аспекты виктимного поведения в целом. Подчеркнута необходимость использования глубоко ориентированного и ресурсного подхода при работе с жертвами насилия, позволяет актуализировать скрытый потенциал личности и способствует дезактуализации основных невротических конфликтов и дезадаптивных стереотипов эмоционального реагирования.

Подана структура коррекционной программы, определены ее цели и задачи, определены основные направления работы психолога с женщинами с виктимным поведением. Представлены результаты, подтверждающие эффективность авторской программы коррекции виктимного поведения женщин методом символдрамы.

Ключевые слова: *виктимность, виктимное поведение, женщины-жертвы насилия, психокоррекция, семейное насилие, метод символдрамы.*

Cheremshynska N. M. Efficiency mark of Guided Imagery Correction of Provocative Behavior of Women. *The article aims to cover the problem of provocative behavior of women and the guided imagery correction of provocative behavior. The article contains an analysis of scholarly views of the concept of "provocative behavior" that has allowed to single out several scientific approaches to classification of provocative behavior and psychological causes of provocative behavior in women as well as methods of psychological correction. The article also offers classification and features of provocative behavior of women in terms of family violence.*

The article empirically investigates psychological features of provocative behavior of women and identifies personal characteristics of provocative behavior of women who are victims of domestic violence. The piece includes and explains the developed psychological treatment program that strives to correct provocative behavior by the method of guided imagery. Psychologists can benefit from practical recommendations to guide the work with women with provocative behavior.

Keywords: *victim behavior, provocative behavior, women - victims of violence, psychological correction, family violence, the method of symbolism.*